

DĖL VEIKSMAŽODŽIO GARSINTI KIRČIAVIMO NORMOS

ESMINIAI ŽODŽIAI: priesaginis veiksmažodis, kirčiavimo norma, kirčiavimo variantas, realioji vartoseną.

Lietuvių kalbos akcentologijos darbuose ir žodynuose bei žinyuose labai svyravusi veiksmažodžio *garsinti* (: *gařsas*; *garsùs*, *-ì*, *gařsų*, *-iq*) kirčiavimo norma: *gársinti*, *gársina*, *gársino* (MKŽ 172; Vaitkevičiūtė 2004: 165); *garsinti*, *garsina*, *garsino* (LV 262; RŽ 204); *garsinti*, *garsina*, *garsino* ir *gársinti*, *gársina*, *gársino* (Kamantauskas 1929: 39); *gársinti*, *gársina*, *gársino* ir *garsinti*, *garsina*, *garsino* (LKŽ III 142; LKTŽ 103; Būga 1958: 441; Laigonaitė 2002: 103; Stundžia 1995: 140; Vitkauskas 1995: 27, 80); *gársinti*, *gařsinti*, *garsinti* (Derksen 1996: 350). Norminamasis *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* teikė du kirčiavimo variantus: *gársinti*, *gársina*, *gársino* ir *garsinti*, *garsina*, *garsino* (DŽ₁ 199, DŽ₂ 164, DŽ₃ 166, DŽ₄ 166, DŽ_{6e}).

Daugelis radijo ir televizijos žurnalistų išmoko siūlomą prestižinę šio veiksmažodžio kirčiavimo normą – ir dabar neretai girdime pranešant, kas *igársino* filmus ar laidas. Sąmoningesni kalbos vartotojai irgi išmoko taip kirčiuoti, nors šnekamojoje kalboje turbūt rinktųsi kitą (tvirtagalės šaknies) kirčiavimo variantą (variantas su akūtine metatonija menkai palaikomas kalbos vartotojų).

Tokio tipo priesagos *-inti* veiksmažodžiuose galima akūtinė metatonija:

gárbinti, *gárbina*, *gárbino* (: *garbė*, *gařbė*),
káltinti, *káltina*, *káltino* (: *kaľtas*, *-à*),
mérginti, *mérgina*, *mérgino* (: *mergà*, *mėřgą*),
svėikinti, *svėikina*, *svėikino* (: *sveikas*, *-à*),
švéntinti, *švéntina*, *švéntino* (: *šveňtas*, *-à*),
vértinti, *vértina*, *vértino* (: *veřtas*, *-à*; *vertė*, *veřtė*) ir kt.

Bet ji toli gražu nėra reguliari. Bendrinėje kalboje apstu pavyzdžių, kai išlaikoma pamatinio žodžio tvirtagalė priegaidė:

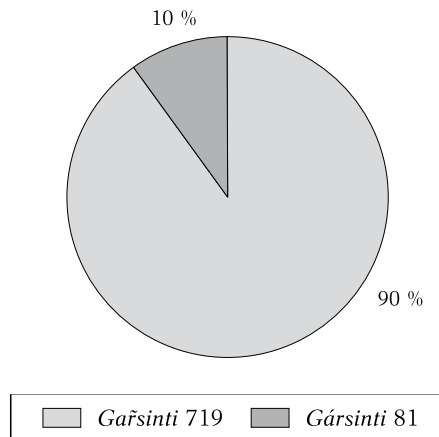
añtrinti, añtrina, añtrino (: *añtras, -à*),
daūsinti, daūsina, daūsino (: *daūsos*),
jaūsminti, jaūsmina, jaūsmino (: *jaūsmas*),
skañbinti, skañbina, skañbino (: *skambėti, skañba*),
spařtinti, spařtina, spařtino (: *spartūs, -ì; spařtų, -čiq*),
taūtinti, taūtina, taūtino (: *tautà, taūtq*),
(i)vaikinti, (i)vaikina, (i)vaikino (: *vaikas*),
vařdinti, vařdina, vařdino (: *vařdas*),
žiaūrinti, žiaūrina, žiaūrino (: *žiaurūs, -ì; žiaūrų, -iq*) ir kt.
(žr. Kavaliauskas 2000: 54–55; 68–72; Kavaliauskas 2011: 125).

Yra įteisintų ir kirčiavimo gretybių – *dáilinti* ir *daĩlinti*, *dárdinti* ir *dařdinti*, *márminti* ir *mařminti*, *ráininti* ir *raĩninti*, *skáidrinti* ir *skaĩdrinti*, *támsinti* ir *taĩmsinti* ir kt. (Kavaliauskas 2000: 53–72; Kavaliauskas 2005: 114–118; Kavaliauskas 2011: 124–125). Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) 2005 m. patikslino veiksmazodžio *garsinti* kirčiavimo normą – buvo atsisakyta kalboje praktiškai visai nevartojamo priesaginio kirčiavimo varianto ir įteisintas dažnas kalboje tvirtagalės šaknies kirčiavimo variantas: *gársinti, gársina, gársino* ir *gařsinti, gařsina, gařsino*. Tokios kirčiavimo gretybės nurodomos ir naujausioje akcentologijos literatūroje (Mikulėnienė, Pakerys, Stundžia 2008: 260; Stundžia 2009: 220).

Ar toks VLKK siūlymas yra remiamas kalbos vartotojų? Siekiant atsakyti į šį klausimą, 2008–2011 m. buvo atliktas šio veiksmazodžio vartojimo tyrimas keturiuose Lietuvos regionuose: Dzūkijoje (Veisiejai ir jų apylinkės), Suvalkijoje (Vilkaviškio miestas ir rajonas), Aukštaitijoje (Utena ir Ignalina) ir Žemaitijoje (Raseinių miestas ir aplinkinės vietovės). Tyrime dalyvavo 800 žmonių, po 200 iš kiekvieno regiono. Respondentų buvo paprašyta perskaityti sakinius su tiriamuoju veiksmazodžiu (jie nežinojo, kad tiriamas vieno žodžio kirčiavimas). Respondentams skaitant pateiktus sakinius *Mūsų šalį garsina daug įžymių žmonių* ir *Operatorius įgarsino šį filmą*, anketose buvo žymimasi, kuris tiriamojo veiksmazodžio kirčiavimo variantas pasirinktas. Apklausoje dalyvavo atsitiktinai pasirinkti įvairaus amžiaus (nuo 17 iki 81 metų) respondentai. Gauti tokie rezultatai (žr. lentelę ir pav.):

LENTELĖ. Veiksmažodžio *garsinti* kirčiavimas atskiruose Lietuvos regionuose

Regionas	<i>Gársinti</i>	<i>Garsinti</i>	<i>Gařsinti</i>
Dzūkija	21 (10 proc.)	0 (0 proc.)	179 (90 proc.)
Suvalkija	3 (1 proc.)	0 (0 proc.)	197 (99 proc.)
Aukštaitija	23 (11,5 proc.)	0 (0 proc.)	177 (88,5 proc.)
Žemaitija	34 (17 proc.)	0 (0 proc.)	166 (83 proc.)

PAV. Veiksmažodžio *garsinti* kirčiavimo bendrieji polinkiai

Tyrimas parodė, kad VLKK nutarimas atsisakyti priesaginio kirčiavimo varianto yra visiškai pamatuotas – nė vienas respondentas nepasirinko tokio kirčiavimo varianto. Prestižinis kirčiavimo variantas su metatonija *gársinti* realiosios vartosenos nėra labai palaikomas – tik 1 proc. suvalkiečių rinkosi pagrindinį kirčiavimo variantą, kiek daugiau – Dzūkijoje, Aukštaitijoje ir Žemaitijoje (atitinkamai 10, 11,5 ir 17 proc. apklaustųjų) (plg. Stundžia 1995: 138). Visur įtakingamai vyravo tvirtagalės šaknies kirčiavimo variantas *gařsinti*. Šio tyrimo rezultatai patvirtina bendrus veiksmažodžio *garsinti* kirčiavimo variantų vartojimo polinkius, kuriuos yra fiksavęs ir prof. Antanas Pakerys – studentų apklausa parodė, kad priesaginis kirčiavimo variantas nevertojamas, vyrauja tvirtagalės šaknies kirčiavimo variantas: *iřgařsinti* (35) ir *iřgársinti* (6) (žr. Pakerys 2002: 336). 2011 m. atlikta Lietuvos edukologijos universiteto Litanistikos fakulteto 50 studentų lituanistų, neišklausiusių akcentologijos kurso, apklausa parodė dar ryškesnius tvirtagalės šaknies

šio veiksmožodžio vartojimo polinkius: *išgařsinti* (48) ir *išgársinti* (2). Taigi visų tyrimų rezultatai palaiko VLKK siūlymą teikti du šio veiksmožodžio kirčiavimo variantus. Vis dėlto *garsinti* kirčiavimo norma, atsižvelgus į realiosios vartosenos polinkius, ateityje galėtų būti dar kartą patikslinta, sukeičiant kirčiavimo gretybes vietomis: *gařsinti* ir *gársinti*. Tvirtagalės šaknies variantas yra labiau palaikomas kalbos vartotojų, be to, nesikerta su esama priesagos *-inti* veiksmožodžių kirčiavimo sistema. Panašios praktikos būta ir anksčiau: ankstesniuose DŽ leidimuose buvo įteisinti veiksmožodžio *sausinti* (: *saūsas*, *-à*) kirčiavimo variantai be metatonijos ir su metatonija – *saūsinti* ir *sáusinti* (DŽ₁, DŽ₂), o DŽ₃, DŽ₄, DŽ_{6e} paliktas tik tvirtagalės šaknies variantas be metatonijos – *saūsinti*; DŽ₁ siūlyta tvirtapradžiškai kirčiuoti veiksmožodį *váizdinti*, o DŽ₂ pakeista kirčiavimo norma, įteisintas kaip vienintelis tvirtagalės šaknies variantas *vaĩzdinti*.

IŠVADOS

1. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos sprendimą patikslinti veiksmožodžio *garsinti* kirčiavimo normą, atsisakant priesaginio kirčiavimo varianto ir teikiant abu – tvirtapradės ir tvirtagalės šaknies – kirčiavimo variantus, palaiko realioji vartoseną. Tai rodo keturiuose Lietuvos regionuose atliktas šio veiksmožodžio kirčiavimo tyrimas ir studentų apklausų duomenys.

2. Tyrimo rezultatai parodė naujai įteisintą tvirtagalės šaknies variantą *gařsinti* esant labai populiarią ir aiškiai pirmaujant prieš pagrindinį tvirtapradės šaknies variantą *gársinti*. Iš 800 respondentų tvirtagalės šaknies variantą rinkosi net 719 (90 proc.) apklaustųjų.

3. Galbūt reikėtų dar kartą tikslinti šio veiksmožodžio kirčiavimo normą sukeičiant variantus vietomis – tvirtagalės šaknies variantas *gařsinti* yra labiau palaikomas realiosios vartosenos ir nežeidžia esamos priesagos *-inti* veiksmožodžių kirčiavimo sistemos.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- B ū g a K. 1958: *Rinktiniai raštai* 1. Sud. Zigmas Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- D e r k s e n R. 1996: *Metatony in Baltic*, Amsterdam–Atlanta: Rodopi.
- D Ž₁ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Atsak. red. J. Kruopas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

- DŽ₂ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Atsak. red. J. Kruopas, Vilnius: Mintis, 1972.
- DŽ₃ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- DŽ₄ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- DŽ_{6e} – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
- Kamantauskas V. 1929: *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*. 2. *Kirčio žodynas*, Kaunas: Švyturio bendrovė.
- Kavaliauskas V. 2000: *Bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas*, Vilnius: Algarvė.
- Kavaliauskas V. 2005: Dėl kai kurių priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo normų. – *Kalbos kultūra* 78, 111–127.
- Kavaliauskas V. 2011: Accentuation System of Suffixed Verbs in Standard Lithuanian. – *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences* 5 (3), 123–131.
- LKŽ III – *Lietuvių kalbos žodynas* 3. Ats. red. K. Ulvydas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.
- Laigonaitė A. 2002: *Lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Gimtasis žodis.
- LV – *Lietuvių kalbos vadovas*. Sud. P. Skardžius, S. Barzdukas, J. M. Laurinaitis, Bielefeld: Lietuvių tremtinių bendruomenė, 1950.
- LKTŽ – *Lietuvių kalbos tarties žodynas*. Sud. V. Vitkauskas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- Mikulėnienė D., Pakerys A., Stundžia B. 2008: *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- MKŽ – *Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas*. Sud. P. Kniūkšta ir A. Lyberis, Kaunas: Šviesa, 1996.
- Pakerys A. 2002: *Akcentologija* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- RŽ – *Lietuvių kalbos rašybos žodynas*. Red. K. Gasparavičius, N. Grigas, J. Lazauskas, K. Ulvydas, A. Žirgulys, Kaunas: Valstybinė enciklopedijų, žodžių ir mokslo literatūros leidykla, 1948.
- Stundžia B. 1995: *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*, Vilnius: Petro ofsetas.
- Stundžia B. 2009: *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vaitkevičiūtė V. 2004: *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*, Kaunas: Šviesa.
- Vitkauskas V. 1995: *Lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Gauta 2011 06 14

ON THE ACCENTUATION NORM OF THE VERB *GARSINTI*

Summary

In linguistic works on Lithuanian accentology as well as dictionaries and reference books there has been considerable fluctuation in the accentuation norm of the verb *garsinti* ('to sound, announce, proclaim'). The normative *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (Dictionary of Contemporary Lithuanian)* offers two accentuation variants: of acute root (*gársinti, gársina, gársino*) and suffixal accentuation (*garsinti, garsina, garsino*). The suffixal pattern in actual usage has become almost extinct. In 2005 the State Commission of the Lithuanian Language amended the accentuation norm of the verb by rejecting the suffixal pattern and approving the popular variant of the circumflex root, cf. *gársinti* and *gařsinti*, respectively.

The research into the usage of the verb in three different regions of Lithuania has demonstrated that the newly approved variant of circumflex root accentuation is more popular than the main accentuation variant of the acute root accentuation (cf. 90 per cent and 10 per cent, respectively). Considering the actual usage and tendencies in the accentuation of the verbal suffix *-inti*, the paper suggests that the accentuation norm of the verb should be specified in the following way: the circumflex root accentuation pattern should be given as the main, primary variant (*gařsinti*), and the acute root accentuation variant—as secondary (*gársinti*).

KEY WORDS: suffixed verbs, accentuation norm, variants of accentuation, actual usage.

VIDAS KAVALIAUSKAS
Lietuvos edukologijos universitetas
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
vidas.kavaliauskas@vpu.lt